

Kiss Lajos András

MIGRÁCIÓ, MENEKÜLTVÁLSÁG, NÉPESSÉGCSERE, TERRORIZMUS – HOGYAN ÉLJÜNK APOKALIPSZIS IDEJÉN? 1.

2017-06-01 | ESSZÉ

Bevezetés

Migráció mindig volt és mindig lesz, legalábbis amíg ember él a földön. A firenzei demográfus, Massimo Livi Bacci, *A migráció rövid története* című könyvének előszavában fiatalkori élményeiről mesél. 1960-ban egy öreg gőzhajó fedélzetén – jórészt görög és olasz bevándorlók társaságában – az utolsó nagy európai bevándorló hullámmal érkezett Amerikába. Bacci maga ugyan nem volt bevándorló; mint fiatal olasz tudós tizenkét hónapos Fulbright-ösztöndíjat nyert el a Rhode Islanden található Brown Egyetemen. Mint mondja, akkoriban Rhode Island volt szinte az egyetlen olyan amerikai állam, ahol nem a protestánsok, hanem a katolikus olasz, portugál és francia kanadai bevándorlók alkották a lakosság többségét. Itt „(...) a migráció normális 'fiziológiai jelenségnek' számított, noha feszültségek is adódtak, de ezek a rend keretein belül maradtak, amelyen az egész amerikai társadalom élete nyugodott.”[1]

központilag irányították a migrációt

Massimo Livi Bacci könyve a világméretű migráció jelenével és jövőjével kapcsolatban optimista hangot üt meg, de álláspontja – s ezt nem érdemes eltagadni – mostanság

mindenképpen a kisebbség nézetét képviseli. Bacci migrációelmélete az angol kifejezésre, a *fitness*re épül – a fogalom az emberi faj szinte korlátlan alkalmazkodóképességét hivatott megnevezni. A *fitness*, mondja Bacci, olyan biológiai, pszichológiai és kulturális sajátosságok összessége, amely lehetővé teszi, hogy az ember, különböző társadalmi korszakokban és körülmények között, alkalmazkodóképességének más és más vonatkozásait realizálja. Amikor a vadászó/halászó életmódról áttért a földművelésre, létrehozta a sokgyerekes, tartós családi kapcsolatok intézményét, amely garantálta a megfelelő számú munkaerő folyamatos reprodukcióját, így a következő generációk újabb földterületeket tudtak megművelni. Az újkor hajnalán, de még az ipari forradalmat megelőző időben, a „térbeli helyváltoztatás” újabb formája lendült fel. „Az erőforrások és a tartalékok mennyisége megsokszorozódott, a technikai eszközök és az infrastruktúra sokat fejlődött. Belföldi és nemzetközi migrációs rendszerek alakultak ki. A hajózás

szorosan összekötötte egymással Euráziát, Afrikát és Amerikát. Az ezerötzöt évesektől, miután Európa egy évezreden át a bevándorlások és az inváziók színtere volt, maga kezdett humán erőforrást exportálni. Ezzel együtt jelentősen erősödött az államok képessége, hogy befolyásolja az egyes ember migrációs szándékát.”**[2]** Az újkori abszolutista monarchiák (Habsburg Birodalom, Oroszország) a merkantilista gazdaságfilozófia alaptételeiből kiindulva központilag irányították a migrációt. Az abszolút uralkodóknak meggyőződésükké vált, hogy a népesség radikális növelése, illetve a gyéren lakott területek benépesítése lehet a gazdasági növekedés gyorsításának legfontosabb eszköze. A lakott és művelés alá vont területek értéke a korábbiak sokszorosára nő, ami a birodalom egészének gazdasági erejét fokozza, és a határ mentén élő népesség létszámnövekedése hozzájárul az ellenséges országokkal szembeni sikeres védekezéshez.

A tizenkilencedik században kiteljesedő ipari forradalom az élet minden területén olyan sebességet és ritmust diktált, amelyről a korábbi századokban nem is álmodhattak. Az első világháború kezdetéig továbbra is Európa számított a legnagyobb „migráns-exportőr” kontinensnek. Mindez alapvetően megváltozott az első és még inkább a második világháború után. A két világháború között Európát leginkább a belső migráció jellemezte. Franciaország, amely másfél millió embert veszített a háború alatt, és nagyjából ugyanannyi volt a súlyos sebesült, különösen kedvelt célországga lett a bevándorlóknak. A második világháború harci cselekményeiben, de még inkább a „professzionálisan megtervezett és kivitelezett” náci népiirtás következtében további tízmilliók pusztultak el Európában. Ezt az európai emberek többsége tudja. De azt már kevesen, legalábbis tapasztalataim szerint, hogy a második világháborút követő években tizenkét millió németet telepítettek ki (illetve kényszerítettek menekülésre). (A korszakot kutató történészek azt állítják, a háború utolsó hónapjaiban, illetve a háborút követő zavaros időszakban legalább egy, de inkább kétmillió német polgári személy vesztette életét az atrocitások során, illetve halt éhen. Európában ez volt a modern kor legnagyobb tömeget megmozgató népvándorlása! A mai Németország „engedékeny migránspolitikája” nem érthető, ha figyelmen kívül hagyjuk a német népre nehezedő súlyos történelmi örökséget.)

Öslakosok száma folyamatosan csökkent

Vitathatatlan, hogy Amerika felfedezése és aztán a gyarmatosítás az utóbbi fél évezred migrációtörténetének legfontosabb fejezete. Massimi Livi Bacci szerint a

16. század végén, tehát Kolumbusz Kristóf és társai partraszállása idején, Amerikát nagyjából 25 millió ember lakta.[3] Észak és Dél-Amerikának háromszáz évre volt szüksége, hogy a lakosság száma újra 25–30 millióra emelkedjen. 1800 és 2000 között átlagosan negyven évenként duplázódott meg Amerika lakossága, miközben az etnikai összetétele folyamatosan átalakult. „A 21. század elejére a kontinens etnikai és kulturális struktúrája egészen más képet mutatott, mint fél évezreddel korábban, vagyis a migráció kezdetén. Az öslakosok száma folyamatosan csökkent; mára az

összlakosság alig észrevehető kisebbsége. A tizenkilencedik század közepére az európai eredetű lakosság túlsúlya egyértelművé vált, de még az afrikai eredetű népesség aránya is jelentősen nőtt – dacára a feketékkel szemben megnyilvánuló ellenséges környezetnek. Az ezredfordulóra az ázsiai eredetű lakosság súlya is jelentőssé vált.”[4]

Bacci könyvének számunkra legfontosabb fejezetei mégis azok, amelyek napjaink, illetve a következő évtizedek migrációs trendjeit vizsgálják. Az olasz demográfus jól érzékeli, hogy az utóbbi évtizedekben világszerte megváltoztak a migrációs vélekedések: amíg korábban általában a gazdasági fejlődés legfontosabb motorját látták a migrációban, manapság inkább a társadalmi folyamatok nehezen kezelhető vagy egyenesen anarchisztikus komponenseként jelenik meg. A globalizáció első nagy korszaka (1870–1914) az áru, a tőke és a munkaerő szabad mozgásának „szentháromságára” épült. Európa ekkor még az első számú migránskibocsájtó kontinensnek számított. A második nagy globalizációs korszakban (1950–2000) már más szabályszerűségek érvényesültek. Európa sokat veszített világgazdasági súlyából, és megszűnt migránskibocsájtó jellege. A huszadik század második felétől a nyugat-európai országok többségében az életszínvonal és az életlehetőségek már nem tértek el jelentősen az amerikai, ausztrál vagy új-zélandi életszínvonalától. Nem voltak háborúk, sőt 1990-től a kontinens politikai megosztottsága is véget ért. Ettől kezdve nem volt ok a tömeges migrációra. Sőt, Európa inkább a más földrészekről kiinduló bevándorlás kedvelt célpontja lett. Mégis, Európa demográfiai adatai az utóbbi fél évszázad során radikálisan romlottak, s a következő évtizedekre vonatkozó előrejelzések egyenesen sokkolóak. 2010-ben Európában (beleértve Oroszországot) nagyjából 740 millióan éltek. Az előrejelzések szerint ez a szám 2030-ra 710 millióra csökken, miközben a lakosság korfája egyre romlik. A 20 és 40 év közöttiek száma (noha a fiatal migránsok jobb születési rátája valamit javít a helyzeten) 210 millióról 155 millióra csökken (– 26 százalék), míg a 65 fölöttiek száma 121-ről 162 millióra nő (+ 34 százalék). Kétségtelen, hogy az európai országok romló demográfiai kilátásai eltérést mutatnak: Franciaországban vagy Svédországban az átlagnál jobb a helyzet, míg Németországban és a közép-európai országok többségében (főként Bulgáriában, Szerbiában és Magyarországon) rendkívül borúsak a kilátások. Ezekből az adatokból Bacci arra következtet, hogy Európának (vagy általában az úgynevezett nyugati világnak) mindenképpen támogatnia kellene a migrációt, mert különben fél évszázadon belül teljes gazdasági és szociális összeomlással kell szembesülnünk. Úgy véli, Európa sok százmilliós lakossága elég gazdag és attraktív ahhoz, hogy úrrá legyen a tömeges migrációból származó nehézségeken. Nagyon magas az oktatás színvonala, kitűnő az egészségügyi ellátás és az egyéb szolgáltatások, vagyis minden

adott a migránsok sikeres integrálásához. A pozitív példák között említi az Itáliába költözött milliós román népességet, többségük megtalálta helyét az olasz társadalomban. Sokan közülük már ma is kettős identitásúnak vallja magát, utódaik vagy az utódaik utódai pedig valószínűleg olasznak tekintik majd magukat.

kvóták

Csak hogy az európai országok többsége, hasonlóan Új-Zélandhoz, Ausztráliához és az Egyesült Államokhoz, inkább szigorítja a bevándorlás feltételeit. A gazdag országok mindent megtesznek a legális bevándorlás kontrollálására: kvótákat állapítanak meg, végzettségi cenzust írnak elő: egyszerűen „szelektálnak”. Morális szempontból ugyancsak problematikus az effajta hozzáállás, noha a korlátot nem ismerő „morális univerzalizmus” ideáját sem lehet a gyakorlatban érvényesíteni.

Ami az illegális bevándorlás elleni nemzetállami intézkedéseket illeti, Bacci meglehetősen szkeptikus: „Az egész gazdag világ fáradságot nem ismerve mindenféle eszközt bevet, hogy megakadályozza, vagy legalább visszaszorítsa az illegális migrációt. Szigorú határőrizeti rendet vezetnek be, falakat és drótakadályokat építenek; járőrök cirkálnak szárazon és vízen, drónokat vetnek be (...) s mindezt általában eredmény nélkül.”**[5]** Könyve utolsó lapjain néhány sokkoló adatot idéz a 2000–2014 közötti másfél évtized migránsáldozatairól: a statisztikai adatok szerint 24 000 migráns halt meg, miközben az Európai Unió határait szeretne volna elérni. Legtöbben a Földközi-tengerbe fulladtak. Egyedül a Lampedusa szigeténél történt hajótörés során több mint nyolcszázan veszték tengerbe. A migráció az ember alapjoga, mondja a szerző, s a migrációból fakadó konfliktusokat csakis nemzetközi együttműködés keretében lehet hatékonyan kezelni.

Elfogadom, hogy Baccinak joga van saját, „migránsbarát” álláspont megfogalmazására, de látni kell azt is, hogy egy sor lényeges kérdést figyelmen kívül hagy, vagy egy-két rövid megjegyzéssel intéz el.

a folyamat árnyoldalai

Vele szemben, Paul Collier, az oxfordi egyetem közgazdásza, aki a migrációról és az ötven legszegényebb országban élő egymilliárdnyi nyomorgó embertársunkról írott munkáival méltán szerzett nemzetközi elismerést, nemcsak a hiányzó munkaerő pótlásának lehetőségét látja a migrációban, hanem a folyamat árnyoldalait is vizsgálja. A továbbiakban gyakran hivatkozom Collier könyveire.**[6]**

Exodus című művének előszavában írja, hogy neki magának is bevándorló felmenői voltak. Nagyapja az első világháború előtt elhagyta szülőhelyét, az Ernsbach nevű, akkoriban szegénynek számító német falut, és az angliai Bradfordba, Európa egyik legjobban prosperáló ipari övezetébe költözött. Száz évvel később minden a visszajára fordult: Bradfordból lepusztult és elszegényedett ipari roncstelep lett, mint nálunk Ózd és környéke, ellenben a mai Ernsbachban igen jól élnek az emberek. Talán a személyes érintettség is közrejátszik abban, hogy Collier elemzéseiben nagyon jól megfér egymás mellett a tudományos alaposág, a szarkazmus és a humor. Könyve

első fejezetének zárógondolatai kiválóan illusztrálják ezt a megállapítást. „A fanatikus idegengyűlölők és rasszisták tarka-barka egyvelege nem hagy ki egyetlen alkalmat sem, hogy hirdesse: a migráció az egész hazai lakosságnak csak rosszat hozhat. Nagyon is érthető, hogy ez a hozzáállás reakciót vált ki: a társadalomtudósok, akik mindenképpen el szeretnék kerülni annak látszatát, hogy 'egy követ fújnak' ezekkel a rasszistákkal, azt állítják, hogy a migráció mindenkinek csakis jót tehet. De ezzel – nyilván szándékuk ellenére – az idegengyűlölők malmára hajtották a vizet, mert az 'akkor most jó vagy nem jó a migráció?' álkérdésére egyszerűsítették a problémát. Könyvem alaptézise, hogy ez hamis dilemma. A kérdés annyira értelmetlen, mintha valaki arra volna kíváncsi, hogy jó vagy rossz az evés. Mert nem a jó vagy rossz a kérdés, hanem hogy mennyi a legjobb. A migráció meghatározott mértéke biztosan jobb, mint a semmi migráció. De ahogy a túl sok evés elhízáshoz vezet, a migráció is lehet túlsúlyos. A továbbiakban azt mutatom be, hogy a migráció, ha nem avatkozunk be, növekedni fog, és valószínűleg 'túlsúlyos' lesz. Ezért a migrációt korlátozó intézkedéseket nem a nacionalizmus vagy a rasszizmus kóros kinövésének kell tekinteni, mert ezek a jóléti társadalmakban a szociálpolitika egyre nélkülözhetetlenebb eszközei. Tehát nem a migráció léte a probléma, hanem annak kóros növekedése.”^[7]

nehezen feloldható ellentmondás

A Tallár Ferenc által kifejtett álláspont – lényegét tekintve – hasonló eszmei nyomvonalat követ.^[8] Tallár a *Civitas Dei* (az ideális, „istenit” morális univerzalizmus) és a *Civitas Terrena* (az

e világi politikai pragmatizmus) közötti nehezen feloldható ellentmondásra építi izgalmas esszéjét. Azt mondja, hogy a modern világban a politika nem helyezkedhet a tiszta morális univerzalizmus álláspontjára. Ugyanakkor: „[S]zó sincs persze arról, hogy a politika kiszoríthatná vagy érvénytelenítené a morális kérdést: vajon *jó lelkiismerettel* teszem-e, amit teszek, vagy jó lelkiismerettel nézhetem-e, hogy körülöttem olyan rászorulókat vannak, akikkel embertelenül bánnak. De a politika

másként veti fel a kérdést. Nem azt kérdezi, vajon én az *adott helyzetben* jó lelkiismerettel teszem-e, amit teszek. Magára a helyzetre kérdez, hogy egy közös cselekvés révén ezt a *helyzetet megváltoztassa.*"[9]

Tallár álláspontja, ha nem is mindenben, de néhány fontos kérdésben egybecseng a chemnitzi politológus, Lothar Fritze által kifejtettekkel. Fritze szerint a migráció kapcsán a fő kérdés, hogy egy demokratikus jogállam képviselői célul tűzhetik-e, hogy – akár a spontán érzelmi hullámoknak engedelmessé, akár egy politikai utópia megvalósítása érdekében – az egész emberiségre mint potenciális polgártárs-közösségre tekintsenek, és népükből kipréseljék az ehhez szükséges teljesítményeket. Lothar Fritze megjegyzése, amelyre a későbbiekben még többször is utalok, példaszerű tömörséggel foglalja össze a morális univerzalizmus és a politikai pragmatizmus „kibékíthetetlen” összeütközését: „a világmegmentést nem lehet alkotmányos célnak tekinteni.”**[10]** Collier is azt mondja, hogy a bevándorlás korlátozása, de legalábbis annak szabályozása etikai kérdéseket is felvet, de a jog (és természetesen a politika) szempontjai hangsúlyosabbak. Mert teljesen mindegy, hogy a migránsokat befogadó államoknak van-e morális joguk, hogy a folyamatot saját érdekeiknek megfelelően vezéreljék (vagy éppen ne vezéreljék), a jelenlegi helyzetben úgyszólván mindent a jog szabályoz. Mivel manapság alig van olyan ország, amely korlátozná a kiutazást, a globális migrációfolyam összes korlátozása végső soron mindig a befogadó államok valós vagy vélelmezett érdekeitől függ.”**[11]** Igazság szerint Collier elemzéseiben olykor a morális szempontok is megjelennek; a fő hangsúlyt mégis inkább a migráció gazdasági és szociális következményeinek vizsgálatára helyezi. Ráadásul a migránsok fogalmán szinte kizárólag a gazdasági menekülteket érti, vagyis azt a népességet, amely a jobb élet reményében hagyja el szülőföldjét. A háborús övezetekből menekülőket, vagy akik a politikai, etnikai, vallási stb. üldözés elől keresnek menedéket, alig hozza szóba. A precíz határmegvonás nem egyszerűen kivitelezhető, hiszen egy idő után bajos különbséget tenni az etnikai tisztogatások és az állandó bombázások elől menekülő, illetve azok között, akik a klímaváltozás miatti termőföld-elsivatagosodás vagy csak az életben maradáshoz elégséges bérek hiánya miatt kényszerülnek lakóhelyük elhagyására.

hajótörést szenvedhetek

Tanulmányomban felvetem majd ezeket a dilemmákat, számomra mégis az iszlám és az iszlám fundamentalizmus körüli viták jelentik az Európába irányuló jelenkori migráció

„legérzékenyebb pontjait”. Ezzel persze már olyan „veszélyes vizekre evezek”, ahol könnyen hajótörést szenvedhetek. De – legalábbis most úgy látom – még ezt a kockázatot is érdemes vállalnom.

folytatjuk

[1] Bacci, Massimo Livi: *Kurze Geschichte de Migration*. Verlag Klaus Wagenbach, Berlin, 2015. 7. Ford.: Marianne Schneider

[2] I. m. 9.

[3] I. m. 92. Tzvetan Todorov *Amerika meghódítása* című könyvében ettől teljesen eltérő adat található. Todorov – szintén történeti demográfiai kutatásaira hivatkozva – azt írja, hogy Amerika lakossága ebben az időben nagyjából 80 milliót tett ki. Akkoriban a föld minden ötödik vagy hatodik embere Amerikában élt. A következő száz év során ez a szám 10 millióra zsugorodott. De ha csak Mexikót nézzük, a demográfiai katasztrófa mértéke még döbbenetesebb: 1500 és 1600 között 25 millióról 1 millióra csökkent Mexikó lakossága. Todorov szerint ez volt minden idők legnagyobb népirtása. Természetesen nem az történt, hogy a spanyol hódítók tudatosan ki akarták irtani a bennszülötteket. Inkább a bennszülötteket ért kulturális sokk feldolgozhatatlansága állt a rettenetes genocídium hátterében. Humanista szerzetesek (például Las Casas) arról számoltak be, hogy a bennszülött anyák tömegesen fojtották meg az újszülötteket, illetve a férfiakból és a nőkből szinte teljesen kiveszett a szexuális vonzalom. Vagyis az őslakosoknak szó szerint elment a kedvük az élettől. Ezek az esetek mindenképpen árnyalják az emberi természet korlátlan hajlékonyságáról, azaz a *fitness* mindenható erejéről szóló Bacci-féle tételt. Lásd Todorov, Tzvetan: *La conquête de l'Amérique*. La question de l'autre. Éditions du Seuil, Paris, 1982.

[4] Bacci, i. m. 83.

[5] I. m. 147-148.

[6] Collier, Paul: *Die unterste Milliarde*. Warum die ärmsten Länder scheitern und was man dagegen tun kann. C. H. Beck Verlag, 2008. Ford.: Rita Seuß és Martin Richter. Collier, Paul: *Exodus*. Warum wir Einwanderung neu regeln müssen. Siedler Verlag, München, 2014. Ford.: Klaus-Dieter Schmidt

[7] Collier, *Exodus*, i. m. 3.

[8] Tallár Ferenc: *Migráció, globalizáció, nemzetállam*. <http://ligetmuhely.com/liget/migracio-globalizacio-nemzetallam/>

[9] Tallár, i. m. 1.

[10] Fritze, Lothar: *Der böse gute Wille*. Weltrettung und Selbstaufgabe in der Migrationskrise. Edition Sonderwege, Berlin, 2016.

[11] Collier, i. m. 66.

kép | Auguste Herbin művei